

ШІСТЬ ЖІНОК У ВІПАЛЬНІ

Восени 1943 року молода жінка з немовлям на руках і невеликою валізкою мусила вночі втікати з дому: солдати вермахту попередили Дарину Полотнюк, що за нею прийде гестапо. Чоловіка Євгена було розстріляно як заручника; вони обоє жили у карпатських митрополичих лісах Андрея Шептицького, виконуючи завдання УПА. У валізці була друкарська машинка — чоловіків весільний дарунок, трохи дитячого одягу і великий рукопис. Роман називався «Сестри Річинські», авторка писала під псевдонімом Ірина Вільде. Вона здобула собі письменницьке ім'я ще перед війною, опублікувала кілька книжок. За підозрою у причетності до українських нелегальних організацій студентку Дарину Макогон виключили з Львівського університету. Заробляла репетиторством, писала принагідні статті, і якось Олена Кисілевська, редакторка журналу «Жіноча доля», що виходив у Коломиї, одна з лідерок феміністичного руху в Галичині, запропонувала їй посаду в редакції. Ірина Вільде, зокрема, долучилася тоді до гучної полеміки з Софією Яблонською, обстоюючи більш радикальні феміністичні принципи.

Коломия й стала місцем дії одного з кращих українських романів ХХ століття: в описах містечка Нашого в «Сестрах Річинських» угадуються і ландшафти, й будівлі, і характерні назви. У редакції «Жіночої долі» Ірина Вільде якраз і познайомилася з колегою, родин-

на історія якої лягла в основу сюжету. Зміни стосунків між статями, спричинені, зокрема, Першою світовою війною, доля амбітної, інтелекгентної нової жінки в соціумі, який усе менше визначається старожитніми патріархальними приписами, — це її улюблені теми, які розгортає в різних ракурсах і наświetленнях. Навіть і мотив сестринства, наголошений уже в назві, звучав тоді програмово: жіночий світ стає самодостатнім об'єктом письменницької уваги й інтересу.

Вона хотіла, аби її героїні розказали про себе кожна своїм голосом, розкривши неповторну індивідуальність, давши перспективи жіночого сприймання дійсності, яка ніби не для них і не ними була уряджена й облаштована. Це розповідь про крах патріархального світу й утвердження нових цінностей, а метафорою занепаду старого ладу стає руйнування родинного гнізда, дому, який вважався незрушною фортецею. Нагло помирає панотець Аркадій Річинський — і його дружина та п'ятеро доньок мусять самі давати раду з усіма викликами тої застрашливої реальності, від якої завжди були відгороджені. Глава родини опікувався справами, а жінки мусили дбати тільки про досконалість інтер'єрів. До того ж у сейфі знайшлися лише акції збанкрутілої нафтової компанії, тож тепер ішлося про елементарне фізичне виживання. А «вдова по каноніку» — то чи не найгірша атестація у ділових і фінансових колах. Найбезпораднішою в безвихідній ситуації виявилася найстарша: сорокадвохрічна Олена найвннша й боязкіша за своїх доньок; інфантильність, незнання елементарних законів людського співжиття роблять її хіба безборонною здобиччю кредиторів. Вона належить до того покоління, в якому дівчатам досить було засвідчити реноме вправної господині, аби здобути вартість на матримоніальному ринку. Доньки ж натомість уже отримують гімназичну освіту й обмежитися хатнім простором не хочуть.

Утім приклади для наслідування у них усе ж були. Екстравагантна тітка Клавда Річинська, одна з найцікавіших персонажок у цьому багатолюдному романі, не захотіла бути об'єктом шлюбних торгів. Отримавши великий спадок, дуже швидко вилікувалася від романтики, зрозумівши, що кавалери, котрі навперебій змагаються подати їй пелеринку, числять насамперед розміри посагу. І амбітна,

цілеспрямована дівчина захотіла сама забезпечити незалежність. Здавала в оренду будинок, перепродувала земельні ділянки, відкрила крамниці українських вишивок (утім тут її швидко витіснили заповзятливі кооператори), громадила капітал. І — гралася чоловічими серцями, ніколи не заводячи серйозних стосунків.

Ірина Вільде охоче й майстерно представляє у творі той речевий світ, ті детально розмальовані лаштунки, в яких розгортається дія. У цих описах звучить і іронія, й водночас ностальгія, адже старосвітський життєвий лад невдовзі розлетиться в друзки у шалених нуртах історії, в зміні влад, політичних та воєнних режимів, переселень і гвалтовних депортацій. А поки що інтер'єри незрідка видаються оригінальнішими та яскравішими, ніж їхні невиразні, заскнілі в дрібницях господині, а історії речей — непорівнянно цікавішими, ніж жіночі біографії. Незмінність торшерів і крісел іноді породжує рятівну (але яку ж крихку!) ілюзію стабільності й незагроженості. Навіть уже знаючи про банкрутство й приреченість, «коли ми всі сиділи в їдальні під великим жовтогогарячим абажуром, при святковій порцеляні, маючи за своїми спинами старі буфети з кришталями та сріблом, зогріті сімейним настроєм і чаєм, створювалося таке враження, ніби в машині нашого дому нічого не поспувалося, ніби все тут по-давньому». Шафи й креденси мали б служити багатьом поколінням, посуд передаватися у спадок. Для Олени Річинської забаганки доньок видаються знаками якогось кінецьсвітнього хаосу: «Катерина зажадала модерні меблі, й Олена знову здивувалась. Взагалі останнім часом щораз частіше виникали в її житті причини для здивування. Виходило, що оті довгі роки поруч Аркадія прожила вона в якомусь потойбічному світі, і тільки тепер вступає вона у справжнє життя... От, наприклад, з меблями для Катерини. Чим не підходять для неї оті з батьківського дому? Їдальня з чорного дерева, масивна, вічна, можна сказати. Звичайно, не нова вже, але, напевно, витримає не одне ще покоління. Спочивальня — тисова. Кажуть, не модна вже сьогодні — але що з того? Зате майже унікальним, коли не лічити літньої резиденції владики десь у Перегінську». Однак коли довелося відмовитися навіть від кави, задовольняючись ячмінним ерзацом (якраз цей момент остаточно

Багато людей було тієї думки, що опікуни Ладиків силоміць випхнули Олену за богослова Річинського. Але то не було так. Вони, правда, намовляли її до цього шлюбу й щиро раділи за Олену, бо ніколи не сподівалися, що вона, сирота, матиме аж таке щастя. Найбільше, на що розраховували Ладиків, — це на фінансового службовця або помічника учителя. До того ж в околиці ні для кого не було секретом, що вихованка Ладиків — наслідок романтичного кохання студента медицини і сільської дівчини з-під Заліщик.

З Аркадієм Річинським Олена познайомилася на весіллі у племінниці Ладиків — Рузі. Річинський танцював з нею майже до ранку, бо Орест Білинський весь вечір сперечався з ксьондзами у суміжних кімнатах про «йорчик»^{*}.

Тоді Олена ще не розуміла суті цих суперечок. Тому відчувала навіть не жаль чи претензію до Ореста Білинського, а заздрість. Так була впевнена, що він уже належить їй, а вона — йому.

В Річинського пітіли руки навіть крізь рукавички, але пригортав Олену міцно, і це робило їх танок сміливим.

— Ну, котрий тобі подобається? — спитав Ладик уже напідпитку.

— Той високий, — відповіла наївно, маючи на думці Ореста Білинського.

* Твердий знак.

— Пане богослове, та то ж ви! — вигукнув хтось не зовсім тверезо.

Річинський почервонів і наблизився до Олени, а в неї не стало сміливості заперечити. Почувала, що цим заподіяла б прикрість своєму названому батькові. Аркадій милувався її збентеженням. Рудий, з ластовинням на вузькому обличчі, він хвилину пронизував її розумними очима.

Олена стояла перед ним, зніяковіла й тендітна, як травинка. У білій сукенці, тонесенька в талії, під хвилями буйного волосся, скидалася на велику ромашку. Аркадій так і назвав її.

— Ромашко, — сказав Аркадій ще того самого вечора, — за три тижні я заберу вас.

— Та ні, — заперечила несміливо.

Але він додав з глибоким переконанням:

— Ніколи не пошкодуєте, запевняю вас!

І не шкодувала. Можна сказати, що не шкодувала, хоч все її співжиття з Аркадієм, оті довгі двадцять п'ять років, були самою тимчасовістю, самим очікуванням. Багато в чому Олена залишилася молоденькою сімнадцятирічною дівчиною, що танцює вальс з високим рудим богословом, а за стіною гомонить вимріяний Орест Білинський.

Незважаючи на свої сорок два роки та п'ятеро дорослих дочок, була вона ще зовсім не вижитою, такою незайманою, такою сповненою чекання чогось... Молодість своїх дочок переживала як не другу, а першу свою весну.

Часом відчувала, що зуміла б разом з ними пустувати, захоплюватися, сміятися з такої дурниці, як крайчик білого мережива з-під сукенки. Материнська гордість тоді спліталася в неї з тонким уколом заздрощів.

Перші місяці після одруження Олена ще мріяла. Мріяла, наприклад, мати білу батистову сукенку в шовкову ґратку того самого кольору. В кожній ґратці мала бути одна польова рожечка. Мріяла також — ой Боженьку, як дуже того хотіла! — хоч раз пройти в турі вальсу з Орестом Білинським.

Уявляла собі фасон тієї сукенки і руку Ореста Білинського на своєму стані.